

Slovensko pregovorno izročilo o besednih zavezah: pregled kontekstualnih dejavnikov v izbranih paremioloških enotah

Slovene proverbial lore on verbal bonds: An overview of contextual factors in selected paremiological units

Razprava prinaša strnjene rezultate poskusne opredelitve zunajjezikovnih kontekstualnih dejavnikov, izpeljanih iz zgradbe paremioloških enot, zlasti rekov in pregovorov, ki tematizirajo obljubljanje, priseganje in nasploh različne oblike sklepanja besednih zavez. Na podlagi izbranih iskalnih pogojev smo iz paremiološke zbirke Pregovori izločili več kot 100 paremij, sestavine v njihovi zgradbi, ki vsebujejo podatke o kontekstih rabe zavez, pa interpretirali kot »drobce žanrskih pravil« kratkega folklornega žanra zavez. Takim »drobcom« pripisujemo svojevrstno vlogo v folklorističnih raziskavah, saj so se v različnih skupnostih slovenskega jezikovnega prostora ustalila in ohranila v razmeroma daljših časovnih obdobjih (1684–2006). S tem je opravljen preizkus paremiološkega pristopa k sodobnim folklorističnim raziskavam zgodovine tega žanra, s katerim se odpira nov pogled na podatke, ki jih druge vrste slovstvenofolklornega gradiva ne vsebujejo.

• **Ključne besede:** paremiologija, folkloristika, kratki folklorni žanri, klasifikacija pregovorov, klasifikacija kontekstualnih dejavnikov, paremiološka zbirka Pregovori

The article presents condensed results of a trial characterization of extralinguistic contextual factors derived from the structure of paremiological units, particularly sayings and proverbs, thematizing promises, vows, and various forms of verbal bonds. Based on selected search terms, over 100 paremias were extracted from the paremiological collection “Pregovori,” and the components in their structure containing data on the contexts of verbal bonding were interpreted as “fragments of genre rules”. Such “fragments” are attributed a unique role in folkloristic research as they have been preserved within a number of Slovene speech communities in the Slovenian language area over relatively long periods of time (1684–2006). This serves as a test of the paremiological approach to contemporary folkloristic research on the history of the genre of verbal bonds, opening up a new perspective on data not contained in other types of verbal folklore material.

• **Keywords:** paremiology, folklore studies, short folklore genres, classification of proverbs, classification of contextual factors, paremiological collection “Pregovori”

1 Uvod

Leta 2022 je bila objavljena zbirka Pregovori,¹ ki predstavlja najobsežnejšo zbirko slovenskega paremiološkega gradiva. Nove raziskovalne možnosti, ki jih je z objavo zbirke omogočilo hitro korpusno iskanje po več kot 2500 paremioloških virih, so vodile do postopnega oblikovanja raziskovalnega vprašanja, ki ga v okviru te razprave

¹ Zbirka je nastala v okviru projekta *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo*. O podrobnem historiatu in preteklih stopnjah urejanja te paremiološke zbirke podrobneje v Stanonik 2015 in Babič 2022.

postavljamo v središče našega zanimanja: »Ali je mogoče iz sestavin v zgradbi paremij izločiti podatke o zunajjezikovnih oz. družbenokulturnih kontekstih rabe tekstov drugih kratkih slovstvenofolklornih žanrov?« V okviru širše raziskave besednih zvez, tj. folklornih tekstov, kot so obljube in prisege, ki jih posamezniki v vsakdanjem sporazumevanju uporabljajo za govorno izvedbo zagotovila o svojem trenutnem ali nadaljnjem ravnanju, želimo torej podatke, izločene iz zgradbe posamičnih paremij,² omejiti na proces folklornega sporazumevanja med vsaj dvema govorcema oz. akterjema (Jakobson, Bogatyrev 1971 [1929]; Bauman 1984; Stanonik 2001; Babič 2015). To pomeni, da bi zgolj na podlagi izpričanih paremij delno rekonstruirali rabo tekstov žanra besednih zvez in s tem v omejenem obsegu pridobili vpogled v starejša stanja njihove rabe, o katerih nimamo podatkov oz. so ti izrazito pomanjkljivi. Obenem bi ti podatki olajšali presojo o tem, kako so skupnosti označevale posamezne pragmatične kategorije, ki so vplivale na tovrstno folklorno sporazumevanje in kakšno vlogo so jim pripisovale.

Na tem mestu velja poudariti, da je folkloristično zavedanje o ključnem pomenu konkretnih okoliščin v trenutku uresničevanja oz. izvedbe folklornega teksta nenadomestljivo za natančno interpretacijo preučevanega pojava (Bauman 1984; Bauman, Briggs 1990; Ben-Amos 1993). To spoznanje velja enakovredno upoštevati, tudi ko govorimo o izvajanju »folklornih tekstov o folklornih tekstih«, torej o paremijah, ki tematizirajo sklepanje zvez, kar je svojevrstno medžanrsko razmerje v okviru folklorističnih obravnjav paremiološkega gradiva (prim. Mieder 2004: 134; gl. tudi Kirshenblatt-Gimblett 1973). Z ozirom na nekatere dosedanje slovenske slovstvenofolkloristične raziskave se zdi pristop, ki snov navidez črpa le z ravnine folklornega teksta (Dundes 1980: 23), na prvi pogled pomanjkljiv in neskladen z doslej uveljavljenimi težnjami po karseda celoviti obravnavi folklornega dogodka (Stanonik 2001: 117, 257, 293; Ivančič Kutin 2011: 17) ali folklornega trenutka (Babič 2015: 12–16). Odmik od konkretnih uresničitvev folklornih tekstov v smer analize metapodatkovno skromno opremljene pregovorne zbirke je uzaveščen in s semiotične perspektive pomeni korak v smer pridobivanja manjkajočih podatkov o pragmatični razsežnosti znakov folklornega sistema (gl. Grzybek 1994, 2014), za katere je značilna zlasti večja časovna odmaknjenost. Zbirka ne vsebuje dodatnih podatkov o posamičnih paremijah; izjemo predstavljajo le nekateri metapodatki,³ medtem ko v zbirko vključene paremije iz najrazličnejših pisnih in ustnih virov⁴ znotrajjezikovnega konteksta oz. sobesedila ne vsebujejo. Čeprav

² Za strnjen pregled in opis posamičnih paremioloških žanrov gl. Meterc 2017.

³ Temeljne kategorije metapodatkov, s katerimi smo v okviru zbirke razpolagali pri pregledu gradiva, so štiri: a) vrsta vira (npr. »zbirka pregovorov«), b) ime zbiralca oz. zapisovalca (npr. »Bojc, Etbin«), c) naslov vira (npr. »Pregovori in reki na Slovenskem«) in d) letnica vira, ki je večinoma enaka letu objave vira (1974). Slednja je lahko v primerih ustnih in drugih neobjavljenih virov enaka letnici prvega zapisa paremije.

⁴ Korpus v najnovejši različici 1.1 obsega 37.633 paremij iz 2515 virov, ki so nastali oz. bili objavljeni v skoraj 500-letnem obdobju od 1578 do 2010. 20 % tega obsega sestavljajo načrtno sestavljene in vsaj delno urejene zbirke pregovorov; nadaljnjih 15 % predstavljajo različne periodične publikacije (revije, časopisi, glasila); strokovne in znanstvene razprave, v katerih je bilo opisano in klasificirano paremiološko gradivo,

kontekst izjavljanja paremij in drugi podatki o njihovi rabi niso na voljo, to ne pomeni, da različnih folklorističnih pristopov ne moremo podpreti z ugotovitvami in podatki pretežno semantične analize v okviru zgornjega raziskovalnega vprašanja. Pristop, ki smo ga pripravili ob tej priložnosti, je v določeni meri soroden etnolingvističnim in lingvokulturološkim pristopom (prim. s frazeološkim raziskovalnim okvirom v Telija 1996 in Kržišnik 2005), le da v nadaljevanju zbrani podatki predstavljajo kontekstualne dejavnike rabe folklornega žanra in obenem odražajo vrednote, verovanja, omejitve in druge zunajjezikovne dejavnike, ki so pomembni za sistemsko obravnavo in razumevanje folklornega žanra besednih zvez v posamičnih skupnostih.

Razprava temelji na ugotovitvah diahronih paremioloških raziskav, ki so izpostavile, da pregovori kot jezikovni in kulturni znaki kljub stalnim spremembam omogočajo akumulacijo in prenos drugih kulturnih znakov (Mieder 2004: 132, 135, 137; prim. Grzybek 1994) oz. kot je strnil Wolfgang Mieder:

Pregovori zapolnjujejo človeško potrebo po povzemanju izkušenj in opažanj v drobce modrosti, ki nam ponujajo predpripravljene komentarje medosebnih razmerij in družbenih razmer. Za vsak kontekst, ki si ga lahko zamislimo, obstaja pregovor, a kljub temu si pregovori pogosto nasprotujejo. (Mieder 2004: 1; prevedel avtor)

Da so se v zgradbi paremij lahko ohranili kulturni znaki oz. reference na pojave, s katerimi se je določena jezikovna skupnost srečevala, se na te pojave sklicevala v paremiološkem gradivu in jim s tem v vsakdanjem sporazumevanju pripisovala posebno vlogo, so morali ti pojavi preiti iz konkretnih jezikovnih uresničitvev v t. i. družbena dejstva (Jakobson, Bogatyrev 1971 [1929]: 370). To pomeni, da je morala ista skupnost te pojave sprva podvreči nekakšni »preventivni skupnostni cenzuri« (Jakobson, Bogatyrev 1971 [1929]: 373), s katero je po različnih merilih presojala o ustreznosti posamičnega teksta glede na obstoječo normo. Takemu »skupnostnemu vrednotenju« inovacije ter presoji njene ustreznosti glede na tekste v repertoarjih govorcev iste skupnosti in obstoječe norme je sledil sprejem ali zavrnitev teksta v rabi. Skupnost je tekstu z nadaljnjo rabo odmerila določeno mesto v folklornih repertoarjih in jo umestila v skupni folklorni sistem. Paremije v tem oziru pojmujejo kot sredstva »komunikacije o komunikaciji« oz. kot eno od številnih kulturno konvencionaliziranih metakomunikacijskih sredstev (Bauman 1984: 15–16). Vpliv družbenokulturnih sprememb na preoblikovanje meril skupnosti je pričakovan, zaradi česar je mogoče s semantično analizo sestavin v zgradbi paremioloških enot sklepati o posamičnih dejavnikih, ki so zaznamovali produkcijo in recepcijo žanrskih tekstov – vsaj v obsegu, v

tvorijo 9 %; 8 % gradiva je iz zasebnih zbirk, ki so pri ljubiteljskih zbiralcih nastajale povečini brez sistematičnega ključa za klasifikacijo gradiva; nadaljnjih 7 % predstavljajo pregovori, napaberkovani iz rokopisnih zapuščin; prav tako so 7 % prispevale zbirke zbiralnih akcij, ki so povečini potekale v okviru uredništev časopisov in revij. Gre za dve tretjini gradiva oz. 66 % celotnega korpusa – zadnja tretjina gradiva izhaja iz manjših priložnostnih virov, zlasti ustnih. Redki primeri so iz jezikoslovnih priročnikov, zlasti slovnice, najdemo pa lahko tudi gradivo, ki je bilo v korpus vključeno iz leposlovnih del, a to predstavlja le 3,9 % vsega gradiva.

kakršnem so se ti dejavniki vpisali v obravnavane tekste. Bolj kot žanrske spremembe v diahroni perspektivi nas bo v nadaljevanju zanimalo, ali je mogoče oblikovati in v obliki klasifikacije predstaviti koherenten nabor kontekstualnih dejavnikov, ki nam bi omogočili razmeroma dobro gradivsko podprto sklepanje o naravi folklornega žanra besednih zavez in žanrskih tekstov iz obdobj, o katerih nimamo drugih virov. Na tem mestu je ključno vprašanje, kaj pričakujemo od rezultatov takega pristopa in kako se jih odločimo prikazati po opravljeni klasifikaciji in analizi gradiva.

2 Metodologija

Zaradi nedostopnosti konkretnih kontekstov izjavljanja/izvajanja obravnavanih paremij, je pomembno, da se pri poenostavljenem in okrnjenem pojmovanju pomena paremije, kot ga omogoča gradivo, ne ravnamo glede na potencialne specifične funkcije, ki bi jih ta paremija lahko imela. Razločku med vsakokratnim pomenom *izvajanja* paremije in ustaljenim pomenom *paremije* kot take (Kirshenblatt-Gimblett 1973: 826; Grzybek 1994: 35) dodajamo, da pri semantični analizi upoštevamo koncept »semantičnega potenciala« posamične paremije po Arvu Krikmannu (1984), ki je ločeval med pomenom paremije na ravni možnega, tj. potencial, ki ga omogoča semantična zgradba paremije, in na ravni konkretnega, ko se ta potencial natančno opredeli in dobi nedvoumen pomen z govorno uresničitvijo paremije. To lahko ponazorimo s primerom pregovora, ki ga v nadaljevanju najdemo pod zaporedno številko 62: *Kdor je mož, malo obeta, pa veliko stori*. Če tekst postavimo v domnevno situacijo, v kateri je govorec B govorcu A⁵ v istem dnevu obljubil, da bo opravil in presegel dodeljeno delo v treh dneh, lahko govorec A ob neizpolnitvi zaveze uporabi pregovor na različne načine, vsakokrat z nekoliko spremenjeno funkcijo glede na konkretne okoliščine, kar razberemo iz nekaj možnih interpretacij:

- ♦ A sporoča B-ju, da zanj ni mož, saj je obljubljal preveč in tega ni opravil ...
- ♦ A sporoča B-ju, da naj prihodnjič opravi dodeljeno delo brez obljube ...
- ♦ A sporoča B-ju, da naj prihodnjič obljubi, da bo opravil le dodeljeno delo in ga tudi opravi ...
- ♦ A sporoča B-ju, da lahko prihodnjič obljubi, da bo opravil in presegel dodeljeno delo, a le če ga zatem res opravi ...

Klasifikacijo paremij v jedru članka smo pripravili na podlagi zunajjezikovnih kontekstualnih dejavnikov, povezanih glede na razmerje z eno od treh temeljnih časovnih kategorij – te kategorije izhajajo iz delitve procesa jezikovnega oz. folklornega

⁵ V nadaljevanju sta oba akterja poimenovana skladno z metaforično predstavo o *dajanju* in *jemanju besede*, torej kot *besedodajalec* in *besedojemalec*, kar nam omogoča, da v ozkem slovstvenofolklorističnem žanrskem okviru sprti razjasnimo reference na specifično vlogo, ki jo ima posameznik v procesu sklepanja besedne zaveze.

sporazumevanja⁶ na tri stopnje, ki si zaporedno sledijo glede na časovne okoliščine sklepanja zaveze. Tako ločimo a) prvo stopnjo *pred* sklenitvijo zaveze, b) drugo stopnjo *med* sklepanjem zaveze in c) tretjo stopnjo *po* sklenitvi zaveze, ki navadno označuje posredne in neposredne posledice njene (ne)izpolnitve. Ni naključje, da je strukturalistična delitev, ki se zgleduje po temeljnih modelih sporazumevanja (prim. npr. Jakobson 1989: 153–159), hkrati skladna z modelom, povzetim po zgodnjih študijah ritualov in ritualnosti (prim. Turner 1978: 243 po van Gennepe 1909; gl. tudi Grimes 2010: 50). Po Victorju Turnerju bi namreč lahko (folklorni) trenutek izrekanja obljube ali prisege, s katero se govorec A zavezuje govorce B za določeno dejanje v sedanjosti ali prihodnosti, opredelili kot liminalno ali prehodno stopnjo v procesu sklepanja besedne zaveze. Čeprav bomo v nadaljnji klasifikaciji hitro prepoznali, da posamičnih paremij ne moremo vselej nedvoumno uvrstiti k zgolj eni stopnji, je ključno opazovanje semantične napetosti, ki se tvori na relaciji med dvema stopnjama, največkrat med prvo in tretjo ali med drugo in tretjo stopnjo folklornega sporazumevanja.

Naslednji razložek, ki smo ga morali uvesti za namen klasifikacije paremij, sledi pragmatičnojezikoslovni razpravi Vladimirja I. Karasika (2016: 62–63) o komisivih,⁷ v kateri je avtor s pomočjo paremiološkega gradiva pregledno strnil vrednotenje obljub in obljubam sorodnih tekstov v različnih jezikih. Pri tem je izpostavil orientacijo paremije, ki jasno opredeljuje delitev vlog v sporazumevanju med govorce oz. akterji, soudeleženi v procesu sklepanja besednih zavez, in sicer na govorce A, ki »da/daje besedo«, in govorce B, ki jo »vzame/jemlje« in s tem govorce A metaforično »drži za besedo« (gl. op. 5). Gre za drugo relacijo, na kateri se v procesu sklepanja besedne zaveze ustvarja semantična napetost. Orientacija posamične paremije na govorce je pomembna zlasti v kontekstu zgornjega Miederjevega citata o tem, da si pregovori pogosto nasprotujejo, saj se je izkazalo, da je večina dvoumnih ali navidez nasprotujočih si paremij obravnavane tematske skupine mogoče razjasniti ravno z opredelitvijo govorce, na čigar ravnanje se nanaša paremija.

Na podlagi teoretičnega okvira in etnografskega gradiva predhodnih raziskav smo oblikovali besedni seznam s 87 označevalci temeljnih označencev s področja sklepanja zavez. Znotraj seznama smo nadalje oblikovali temeljni nabor 47 iskalnih pogojev,⁸ da bi v zbirki Pregovori lahko poiskali paremije, v katerih se določena beseda pojavlja

⁶ Po Ericu W. Rothenbuhlerju (2016: 76–77), ki obravnava sporazumevanje kot ritual, bi tak proces lahko imenovali tudi ritualnosporazumevalni.

⁷ Komisivi so vrsta govornih dejanj v pragmatičnem jezikoslovju in predstavljajo nekoliko širši pojem, ki ni povsem prekriven s folklorističnim pojmovanjem žanra besednih zavez, a se z njim v veliki meri ujema.

⁸ Na seznam smo ob prvi obravnavi gradiva v zbirki Pregovori, ki je potekala od 22. avgusta 2023 do 1. septembra 2023, uvrstili naslednje ključne besede oz. iskalne pogoje, skladno s pričakovanimi spremembami na glasovni in oblikovni ravni različnih pregibalnih vzorcev: *priseg*/prisež**, *obljub**, *vez*/vež**, *vpreg*/vprež**, *obvez*/obvež**, *privez*/privež**, *spov**, *verig*/veriz**, *zareč*/zarek**, *obet*/obeč**, *strup**, *fig**, *držati*, *trn**, *vab**, *priduš**, *duš**, *pekel/pekl**, *preklet**, **klin*/*klim**, **klet**, *zapisati*, *zob**, *ust**, *dlan**, *rok*/roč**, *sladk**, *vrv**, *besed**, *štrik**, *dolg*/dolž**, *mož*, *kriv**, **vrač**, **vrn**.

kot paremiološka sestavina v zgradbi tistih paremij, ki tematizirajo žanr besednih zavez. Uporaba 47 iskalnih pogojev je s prav toliko iskalnih poizvedb ponudila 5785 konkor-danc oz. paremij, v katerih smo po dvojnem pregledu kot tematsko ustrezne opredelili 941 paremij, jih nato ob natančnem ponovnem pregledu 329 označili za neustrezne⁹ in s tem izoblikovali širši nabor relevantnih paremij, ki obsega 612 enot. Na tej točki smo prepoznali potrebo po uvedbi dihotomije, ki obsega a) jedrne paremije, v katerih sestavine vzpostavljajo povezavo z elementi katerekoli od treh faz sklepanja besednih zavez in tvorijo koherentno tematsko skupino tekstov, ter b) obrobne paremije, v katerih sestavine vzpostavljajo povezavo s sorodnimi, bližnjimi koncepti, ki nam lahko ponudijo veliko podatkov o besednih zvezah, a ne poimenujejo konkretnih okoliščin te jezikovno-kulturne prakse. Omenjenih 612 enot torej predstavlja seštevek jedrnih (224) in obrobnih (388) paremij glede na povezavo z obravnavanim folklornim žanrom zavez.

V nadaljevanju navedene paremije so oštevilčene po zaporedju, v katerem si sledijo, pri čemer smo jim v oklepaju dopisali tri metapodatke iz paremiološke zbirke Pregovori: a) prvi podatek vsebuje leto ali časovni razpon zabeležitev paremije v pisnih virih korpusa, b) v drugem podatku je povzeto število korpusnih virov, v katerih najdemo paremijo, c) tretji podatek pa podaja enkratno identifikacijsko oznako paremije, s katero lahko posamični tekst naknadno preverimo v korpusu Pregovori. Vrsten red navajanja paremij znotraj kategorij uravnava kronološki kriterij, tako da si posamične paremije sledijo od tistih v najstarejših virih do tistih v najmlajših. Če je bilo mogoče, smo pri tem upoštevali tudi število virov in njihov časovni razpon. Edine spremembe v navedbah gradiva so manjše pravopisne prilagoditve, ki obsegajo spremembo ali vstavke ločil, kjer je bilo to potrebno. Navedbe paremij v starejšem črkopisu (npr. v bohoričici) so ohranjene v obliki, kot smo jih našli v zbirki Pregovori. Ker je vsem primerom paremij dodana identifikacijska številka, jih je v zbirki mogoče hitro poiskati kljub manjšim pravopisnim prilagoditvam.

3 Klasifikacija paremiološkega gradiva

3.1 Prva stopnja in paremije o ravnanju pred sklenitvijo zaveze

Poudarek paremij, v katerih se vsebina osredinja na stopnjo pred sklenitvijo zaveze, se največkrat nanaša na previdnost ter naslovnika kot potencialnega besedodajalca spodbuja k premisleku in tehtnosti:

1. *Desetkrat obrni besedo, preden jo izrečeš.* (1947–1985, 3; 01861)
2. *Besedo daj na tehtnico, preden jo izgovoriš.* (2000, 1; 16359)

⁹ V več kot dveh tretjinah izločenih primerov gre za vremenske pregovore, v katerih določeno dogajanje v sedanosti obeta, tj. zanesljivo napoveduje dogajanje v prihodnosti, npr. *Sv. Marjeta grom in strelo obeta* ali *Če marec prah okrog pometa, nam dobro letino obeta.*

Oba primera se lahko nanašata tudi na splošne posledice izrečenih besed – v kontekstih, kot smo jih posredno razbrali iz vsebine obrobni paremij, se lahko ta tip paremij nanaša na neslutene posledice govorjenja nasploh, najpogosteje na a) izdajanje informacij zaupne narave, b) nehoteno razžalitev sogovornika ter c) večjo učinkovitost pri sporazumevanju s sogovornikom, tj. izogib besedičenju. Pri obravnavi tovrstnih primerov mnoštvo interpretacij ni izključujoče, temveč celo nasprotno – glede na poli-funktionalnost in heterosituativnost paremij je lahko ravno njihova vsebina pripomogla k razširjenosti in funkcionalnosti paremije v različnih kontekstih (gl. npr. Krikmann 1984; Mieder 1993: 4–5;), o čemer pa, kot že rečeno, zgolj na podlagi tekstov ne moremo sklepati. Tehten premislek lahko govorcu pomaga dognati zanj ugodne okoliščine za izvedbo zaveze, zaradi česar zaveza ne sme biti prehitra in nepremišljena – svarilo pred preuranjenostjo lahko razumemo tudi kot spodbudo k preudarku o tem, ali je sklenitev določene zaveze sploh potrebna:

3. *Kdor obljube ne prevdari, se spominja poznejši zgube.* (1852–1859, 1; 20708)

V primerih dvoma o smiselnosti sklenitve zaveze in zmožnosti njene izpolnitve, je na prvi stopnji zavezo boljše pravočasno zavrniti oz. se ji izogniti in se s tem izogniti tudi bremenu in posledicam, ki jih lahko uveljavlja besedojemalec:

4. *Gorši je prej odreči, ko besedo snesti potlej.* (1852–1859, 1; 20725)

5. *Kdor nič ne obljubi, mu ni treba nič izpolniti.* (1987, 1; 29716)

Del paremij se nanaša tudi na razmerje med trenutkom sklenitve zaveze in trenutkom njene uresničitve oz. izpolnitve – če se denimo posameznik zaveže, da bo izpolnil nekaj, kar je že opravil, ne more utrpeti zanj neugodnih posledic:

6. *Obljubo treba je pozno delati zgodaj spolniti.* (1987, 1; 29191)

7. *Pred storiti, potem šele obljubiti.* (1987, 1; 29192)

8. *Počasi obetaj, hitro stori.* (1987, 1; 29715)

Ko se posameznik odloča, ali bo sklenil zavezo, mora preudariti, komu se zavezuje oz. s čim, torej h kakšnemu dejanju/ravnanju se zares zavezuje:

9. *Kar ne ljubiš, s tem se ne veži!* (1900, 1; 13610)

3.2 Druga stopnja in paremije o ravnanju med sklenitvijo zaveze

Med pomembne zunajjezikovne dejavnike, ki vplivajo na izvedbo in izpolnitev zaveze, sodi alkohol, kar predstavlja pomembno stičišče raziskav o besednih zvezah in raziskav o splošnem pojmovanju alkohola v paremiologiji (gl. Babič 2022; Babič, Voolaid 2023). Opiti besedodajalec ne more doseči idealiziranega statusa »moža besede«, saj bo na dano zavezo (ali njene dele) najverjetneje pozabil, verjetno pa jo bo v trenutku izrekanja sklenil celo s pretiravanjem njenega učinka oz. posledic:

10. *Vino ni mož beseda, je preveč pozabljivo.* (1987, 1; 30576)

11. *Vino veliko obeta, pa malo da.* (1987, 1; 30027)

Nadalje se je za pomembnega izkazal verbalni in neverbalni kulturni znak *fige*, ki se je razvijal tudi v tesnem odnosu do žanra besednih zvez. Figa na širšem slovanskem

območju velja za simbol koitusa ter pomembno in razširjeno apotropejsko sredstvo, ki je med drugim ščitilo pred neugodnimi posledicami lažnih zavez oz. krivih priseg (Levkievskaja 2004: 26–27). Vlogo tistih, ki so se takega sredstva prekomerno posluževali in s tem izničevali veljavo lastnih besed, tematizira več paremij:

12. *Ko je zajc u bregu in tat pri prisegi, vsim figo molita.* (1852–1859, 1; 21304)
13. *Kdor veliko obljudi, pa malo stori, je figa-mož.* (1885, 1; 03872)
14. *Spredaj z medom maže, zadaj fige kaže.* (1934–1984, 3; 10469)
15. *Kjer figa raste, tam ni moža.* (2000, 1; 14662)

V gradivu imata vidno vlogo tudi *med* in *sladkor* kot metafori »lepih besed« besedodajalca, ki pa v resnici ne prinašajo nič dobrega. S tem se vzpostavlja večja skupina paremij, ki besedojemalca svari pred olepšanim in lažnim obljubljanjem, v splošnem pa tudi pred hlinjenjem in neiskrenim pridobivanjem naklonjenosti:

16. *Beseda zapeljiva je sladka ko sterd, kdor jo pa posluša, mu je pekel odpert.* (1852–1859, 1; 19912)
17. *Kdor med obeta, trnje spleta.* (1934–1984, 3; 07284)
18. *Na med se muhe love, na sladke besede ljudje.* (1952–2000, 5; 11818)
19. *Besedi sladki in medeni nikdar ne verjemi.* (2000, 1; 16337)

Obljubljanje in pridobivanje naklonjenosti s komplimenti je primerjano tudi z ribolovom, kjer je beseda ekvivalent metaforičnemu trnku, s katerim si besedodajalec lahko na svojo stran pridobi besedojemalca. Pri tem ravno trnek, ki simbolizira slab konec za ribo, označuje neiskrenost in škodljivost besedodajalca:

20. *Pravo ribo uloviš na trnek, človeško ribo pa na lepe besede.* (1983–1985, 1; 11589)
21. *Ribe lovimo na trnek, ljudi na besede.* (2000, 1; 35772)

Poseben je spodnji frazem, ki sicer odstopa od ostalega paremiološkega gradiva, odraža pa skrajno zadržanost do očitno zavajajočega obljubljanja in ima lahko celo humorni učinek, ki gradi na oksimoronu biološke nezdržljivosti plodu z drevesom, na katerem raste:

22. *Obeta hruške na vrbi.* (1934, 1; 16906)

Del paremij izraža skepsa besedojemalca v odnosu do besedodajalca in njegovih obljub – ali po številu (sklepanje več zavez, ki ustvarja kvantitativno razsežnost) ali po navidezno ugodni nesorazmernosti vsebine zavez za besedojemalca (kvalitativna rasežnost). Gre za neposredno negativno vrednotenje besedodajalca, njegova ocena pa temelji na razmerju med dano zavezo (besedo) in njeno izpolnitvijo (dejanjem):

23. *Kdor veliko obeta, pa malo da.* (1852–1859, 1; 19521)
24. *Kdor veliko obeta, malo da.* (1852–1987, 2; 21226)
25. *Od velikih obetov in dolgih svetov je malo upati.* (1852–1974, 3; 07565)
26. *Kdor dela veliko obljub, rad na vse pozabi.* (1987, 1; 29180)
27. *Kdor večkrat obljublja, malokrat da.* (2000, 1; 35889)

Zgornja skupina paremij (23–27) o posamezniku, ki veliko oz. preveč obljublja, se v delu vsebine delno prekriva in ujema s spodnjo skupino paremij (28–30). V spodnji skupini se znova pojavi možnost več interpretacij – paremije se namreč lahko nanašajo na sklepanje besednih zavez, a njihovo vsebino lahko brez dodatnega konteksta

enako verjetno interpretiramo tudi kot splošno negativno vrednotenje prekomernega govorjenja oz. klepetanja, ki zmanjšuje zmogljivost soudeleženih v delu (prim. z 31):

28. *Stvora malo, kjer je mnogo besedi.* (1887–1974; 06096)

29. *Mnogo besedi, malo prida.* (1934, 1; 33582)

30. *Dosti besed – malo prida.* (2003, 1; 35525)

Spodnji primer potrjuje predstavo, da je opravljenega manj dela, kjer posamezniki klepetajo in se pri delu raje kratkočasijo, zato ga ne moremo povezati s pregovori o besednih zvezah:

31. *Kdor besedo vleče, mu tudi delo iz rok neče.* (1852–1859, 1; 19989)

Zgornjim primerom (28–30), ki govorijo o določeni vrsti pretiravanja, lahko poiščemo analoške primere, v katerih učinkuje mehanizem antonimije, ki se vzpostavlja med prvim in drugim stavkom povedi – tudi te smo v različnih kontekstih našli v povezavi s pretiranim obljubljanjem, ki ne privede do obetane rezultata, a jih zgolj na ravni teksta ne moremo nedvoumno povezati le s sklepanjem besednih zvez:

32. *Mnogo dima, malo ognja.* (1914–1968, 2; 03073)

33. *Velik grom, majhen dež.* (1927–1938, 3; 28822)

Veliko bolj neposredno lahko komentar povezave med pretirano oz. prekomerno uporabo tekstov besednih zvez, ki povzroča nasproten učinek, da se torej zaupanje izgublja, namesto da bi se z ustrezno rabo teksta zaveze krepilo:

34. *Kdor prerad obeta, zaupanje drugih od hiše pometa.* (1852–1859, 1; 19221)

35. *Kdor se vedno priduša, temu vest shujša.* (1887–1940, 3; 05244)

36. *Kdor se rad priduša, rad laže.* (1987, 1; 29714)

Razmerje med besedami in dejanji je v gradivu odkrito predstavljeno na več mestih; najizraziteje z nizom paremij, v katerih se odraža kontrast med lahkostjo besede in težo dejanja:

37. *Ne besede – dejanja govore.* (1974, 1; 08607)

38. *Od besed do dejanja je pot dolga.* (1983, 1; 24114)

39. *Dejanja povedo več kot besede.* (2001, 1; 27320)

40. *Boljše je enkrat pomagati z roko kakor dvakrat z usti.* (2002, 1; 29487)

41. *Dejanja so glasnejša od besed.* (2003, 1; 35524)

42. *Lahko obljubiti – težko storiti.* (2006, 1; 25750)

Naslednje, prav tako dihotomično razmerje, ki tvori samostojno kategorijo z izrazitim razmerjem med drugo in tretjo stopnjo besednih zvez, je razmerje med pisnim in govornim sklepanjem zvez, ki se po dolgoročnem vplivu in resnosti posledic nagiba na stran pisnega, zaradi česar je slednje bolj cenjeno. Spodnje paremije torej vsebujejo podatek o tem, *kako* je lahko v določeni skupnosti sklenjena zaveza:

43. *Tinteži so vinteži.* (1934–1974, 2; 07132)

44. *Pisana beseda ostane.* (1974, 1; 07524)

45. *Pismo velja, beseda nič.* (1987, 1; 29056)

46. *V tinti se je že marsikteri utopil.* (1987, 1; 30280)

47. *Papir je že požrl več gruntov kakor voda in ogenj.* (1987, 1; 29131)

48. *Papir drži.* (2000, 1; 16453)

Kot izrazit kontrast se vzpostavlja tudi ena od obrobnih kategorij, ki poudarja nepomembnost, minljivost in nemoč govornice besede:

49. *Beseda je sapa.* (1868–1912, 1; 34405)

50. *Beseda je veter – tebi iz ust, meni mimo ušes.* (1974, 1; 08931)

51. *Beseda se kmali da – nič ne velja.* (1987, 1; 29193)

3.3 Tretja stopnja in paremije o ravnanju po sklenitvi zaveze

Opazovanje posameznikov v njihovem preteklem izpolnjevanju zavez se v paremiološkem gradivu odraža v označevanju posameznika na podlagi njegovega ugleda. Ugled med drugim izhaja iz performansa, tj. izvedbe tekstov zavez v konkretnih okoliščinah, ki lahko neposredno vpliva na posameznikovo sklepanje zavez v prihodnosti. Sankcija skupnosti za posameznika v vlogi besedodajalca pomeni izgubo zaupanja, če se pri njegovem ravnanju pojavi razkorak med izrečenim in storjenim:

52. *Praznih miz in praznih besed se človek hitro naveliča.* (1963: 02429)

V kontekstu tradicionalne kulture je treba v tem segmentu gradiva poudariti, da je besedno zavezo, dogovor, kupčijo ipd. izpolnjeval pretežno gospodar, ki je bil mož-ki. Več paremij označuje soodvisnost med njegovim družbenim statusom in veljavo njegovih besed:

53. *Kakrjhin je mósh, taka je befféda.* (1684, 1; 03223)

54. *Tič se po petji, človek po besedi spozná.* (1864, 1; 18097)

55. *Kakršen mož, taka beseda.* (1929–1974, 1; 08800)

Mož beseda, posameznik, ki je zvest svojim zavezam in jih v odnosu do besedoje-malca izpolni, je dobrodošel v skupnosti, ki ji pripada:

56. *Mož beseda brez premisleka – preseda.* (1974, 1; 10732)

57. *Pošteniga moža vsi štímajo.* (1999, 1; 36962)

Pozitivna podoba in družbeni status takega posameznika sta izpostavljena v številnih primerah:

58. *Mož – beseda več velja, kakor kup zlata.* (1876, 1; 03715)

59. *Mož beseda več velja kakor kup srebra.* (1934–1974, 2; 07331)

60. *Mož beseda velja.* (1934, 1; 33587)

61. *Mož beseda mora biti le tisti, ki se pogodi, ne pa tak, ki se pogaja.* (1987, 1; 30260)

62. *Kdor je mož, malo obeta, pa veliko stori.* (1987, 1; 29182)

Če gradivo, povezano z izjavljanjem, torej z drugo stopnjo sklepanja besednih zavez, svari pred olepševanjem in pretiravanjem (23–27), takšno sklepanje zavez povzroča tudi negativno karakterizacijo tistih pripadnikov skupnosti, ki zaradi svoje nezanesljivosti izgubljajo ugled. Spodnje paremije opozarjajo na nevarnost sklepanja zavez s takšnimi besedodajalci:

63. *Boj se tega, ki rad prisega.* (1887–2001, 5; 04911)

64. *Boj se sladkega človeka.* (1993, 1; 03105)

65. *Boj se tistega, ki rad prisega.* (1996–1999, 2; 13470)

66. *S fig-fag človekom ni se meniti, najboljše se mu je daleč ogniti.* (2001, 1; 23681)

Sloves dvomljivega človeka, na čigar zaveze se ne gre zanašati, označuje tudi primerjalni frazem:

67. *Drži besedo, ko canja vodo.* (1852–1859, 1; 20117)

Posebno mesto v zbirki imajo paremije, ki med posameznike s posebnim odnosom do sklepanja besednih zavez štejejo bolnike. Zanje je značilna šibka moč zaveze, saj imajo zaradi krhkosti zdravja izmed vseh izpostavljenih kategorij besedodajalcev najmanj vpliva na svoje ravnanje:

68. *Bolnik obljubi vse, samo da ozdravi.* (2001, 1; 36534)

69. *Bolnikovih besed ne tehtajmo na tehtnici za zlato.* (2001, 1; 36548)

Spodnji pregovor osvetljuje človeški pohlep in daje uvid, kako lahko posamezniki gledajo na zaveze, ki se izpolnijo v povezavi s smrtjo posameznika:

70. *Kdor po smerti obeta, mu smert žele.* (1852–1859, 1; 20701)

Zaupanje obljubam dvomljivih, obrobni posameznikov v izbranem gradivu izkazujejo neprevidni in naivni ljudje.¹⁰ Naivnost je primerjana z norostjo, naivnež pa z norcem. S tem skupnost ne kaznuje le tistega, ki daje dvomljive obljube, temveč tudi tistega, ki presoji skupnosti pri označevanju posameznika ne zaupa:

71. *Obljubvanje, obljubvanje, norca verovanje.* (1983, 1; 11736)

V spodnjih primerih je poudarek na rezultatu zaveze, ki je označen kot dolg, ki ga mora besedodajalec poplačati ob izpolnitvi zaveze. Vsem paremijam te kategorije je skupno poudarjanje resnosti sklenjene zaveze:

72. *Obljuba dolg dela.* (1825–1999, 21; 01125)

73. *Obet dolg dela.* (1887–1934, 2; 05864)

74. *Obetanje, najtežje dolgovanje.* (1902, 1; 18374)

75. *Beseda navadno dolg dela.* (1974, 1; 08850)

Različno pojmovanje izpolnitve med govorci se kaže na neposredni relaciji med drugo stopnjo (kaj obljubiš?) in tretjo stopnjo (s čim obljubljeni izpolniš?). Spodnja paremija odraža poskus posameznika, da bi poiskal bližnjico in se karseda hitro in enostavno rešil bremena zaveze:

76. *Kdor obljublja moko, misli, da je dovolj, če da otrobe.* (2004, 1; 21527)

Sorodna je paremija, ki kaže na pohlep posameznika, ki kljub dani zavezi spreminja svoje ravnanje zaradi vpliva denarja:

77. *Kadar zlato govori, vsaka beseda slabi.* (1832–1983, 7; 00914)

Gotovost se v paremijah pojavlja kot mehanizem pomiritve posameznika, ki je zadovoljen s tistim, kar je zagotovljeno in kar ima, namesto da bi se oziral po obljubljenem. Gre za kategorijo, ki je izrazito ambivalentna, saj lahko služi tudi kot svarilo,

¹⁰ Posebno podskupino predstavljajo otroci, ki bodo zlasti v vlogi besedodajalcev obravnavani v nadaljevanju. Za primerjalni vidik o tem, kako se v splošnem kaže podoba otrok v paremiološkem gradivu gl. Huzjan 2024, 75–92.

naj besedojemalec ne sklepa zavez, ki bi dajale lažno upanje, zaradi česar bi spodnje primere lahko uvrstili tudi h gradivu prve stopnje:

78. *Bolj je kos terdega kruha v roki kakor obljubljen hleb.* (1852–1859, 1; 18957)

79. *Tisti denar je gotov, ki ga človek v pesti drži.* (1934–1974, 2; 08826)

80. *Groš v roki je dostikrat več vreden ko sto obljubljenih goldinarjev.* (1987, 1; 29174)

81. *Suha skorja bolj nasiti ko obljubljena pogača.* (1987, 1; 29185)

Metafore za oprijemljivost vezi, ki se s sklenjeno zavezo vzpostavi med posameznikoma, se z določeno mero naklonjenosti nagibajo k besedojemalcu, ki ima v rokah vajeti ali roge, besedodajalec pa je enačen z živino, z nekom, ki je v izrazito podrejenem položaju, s katerim upravlja drugi:

82. *Možje se vežejo z jeziki, voli s štriki.* (1934–1974, 2; 09868)

83. *Konja za uzdo, moža za besedo držijo.* (1934–2001, 3; 08328)

84. *Konja za brzdo, moža za besedo držijo.* (1983–1985, 1; 12444)

85. *Vol se veže za roge, človek za jezik.* (1986, 1; 04309)

86. *Vola primeš za roge, človeka za besedo.* (2003, 1; 35527)

Ravnanje besedodajalca, ki si izprosi, kar želi, ko pride čas za povračilo, pa svoje ravnanje povsem spremeni, tvori posebno kategorijo paremij, ki so povezane s posojjo denarja in z zavezami pretežno finančnega značaja:

87. *Kdor na posodo prosi, zlata usta nosi; kdor vračuje, hrbet obračuje.* (1887–1934, 2; 05327)

88. *Dokler prosi, zlata usta nosi; ko vrača, hrbet obrača.* (1974, 1; 06675)

89. *Kdor prosi, zlata usta nosi, kdor vrača, hrbet obrača.* (1975, 1; 11500)

Splošno zavedanje resnosti posledic se kaže v paremijah, ki opozarjajo na izpolnjevanje dane zaveze; v pravnih kontekstih je lahko kazen tudi smrtna:

90. *Kriva prisega človeku po življenju sega.* (1868–1912, 1; 34546)

91. *Zmeron drži basedo, ki jo daš!* (1998, 1; 16041)

Ustaljena besedna zveza *zarečeni kruh* ima kot znak, ki povzema izkušnjo pre-nagljenega sklepanja zavez, posebno mesto med paremiološkim gradivom. Resda je zvezo pogosto mogoče uporabiti za označevanje pre-nagljenih izjav nasploh, a ker se najpogosteje rabi v nikalnih zvezah, torej da se govorec zaveže k nedejanju česa, pa stori ravno to,¹¹ smo skupino uvrstili v obravnavo, predstavljamo pa jo le s tremi spodnjimi primeri, saj je skupno relevantnih pregovorov in njihovih variant s sestavino »zarečen« kar 32 in predstavljajo zabeležene primere rabe v časovnem razponu od leta 1789 do leta 2009.

92. *Sarezhen kruh fe rad rieshe.* (1789, 1; 00012)

93. *Zarečenega kruha veliko se sne.* (1852–1934, 3; 06282)

94. *Zarečenega in zapečenega kruha je največ snedenega.* (1934, 1; 33901)

¹¹ Enako na sodobnih primerih iz besedilnih korpusov navaja SPP, in sicer pregovor *Zarečenega kruha se največ poje* »opisuje situacijo, ko kdo deluje v nasprotju z lastno izjavo, obljubo, zagotovilom; izraža, da je težko predvideti, da kdo česa ne bi storil, počel« (SPP).

3.4 Vpisanost starostne, spolne in socialne diferenciacije v paremiološkem gradivu

V zadnjem delu klasifikacije izpostavljamo paremiološko gradivo, ki bi ga lahko uvrstili v eno od zgoraj navedenih stopenj izvajanja besednih zvez, a je z zadostnim številom tekstov v zbirki izoblikovalo nove kategorije, na katerih bomo ponazorili dinamiko med folklornim žanrom in tremi dihotomijami, in sicer a) *starostno* med odraslimi in otroki, b) *spolno* med moškimi in ženskami ter c) *socialno* med nižjimi in višjimi družbenimi sloji.

Otroci so v paremiološkem gradivu o besednih zvezah vedno poimenovani spolno nezaznamovano in pretežno v množini. Prva je izpostavljena percepcija otroške naivnosti in pozabljivosti, ki je hkrati edini primer, ko lažno, neiskreno obljubljanje odraslih ni sankcionirano (prim. s siceršnjim odnosom do otrok v Huzjan 2024):

95. *Po zimi se otrokom češnje obetajo.* (1852–1859, 1; 19699)

96. *Po zimi otrokom črešnje obetamo.* (1887, 1; 05782)

Primer najverjetneje odraža skupni vzrok, ki je povzročil tudi, da drugih primerov, v katerih bi bila izpričana vloga otrok v procesih sklepanja zvez, v zbirki nismo našli. Vloga otrok je tako v celoti potisnjena na stran, obljubljanje, priseganje in nasploh zavezovanje začne posameznik preizkušati kot mladostnik, in sicer po paremiološkem gradivu izključno v ljubezensko-intimnih kontekstih, v katerih se izreka o svoji domnevni zvestobi. Gre za nastavke nekakšne žanrske kompetence, ki jih lahko spremljamo vse do preloma, ki pomeni prehod mladostnika v moža, ko postane zaupanja vreden in se uveljavi v svoji skupnosti. S tem lahko odloča in sklepa tudi pomembnejše zaveze, ki denimo zadevajo družino in dom. Med paremije, ki opredeljujejo mladostniške in ljubezenske zaveze, uvrščamo:

97. *Fant dekletu vse dobro obeta, dedec z babo vsaki dan pometa.* (1987, 1; 29317)

98. *Fantje zvečer obetajo, zjutraj pozabijo.* (1987, 1; 29189)

99. *Fante obetajo dekletom zlate gradi, pa še črne kajže ni.* (1987, 1; 29172)

100. *Fantovska obljuba dekliška poguba.* (1987, 1; 29181)

101. *Fantovska obljuba, zimska odjuga, spomladni sneg.* (1987, 1; 29183)

102. *Muhe se love na med, dekleta pa na sladke besede.* (2000, 1; 35788)

103. *Prisege ljubezni imajo kratke noge.* (2001, 1; 36750)

Kot smo nakazali zgoraj, paremiološko gradivo izkazuje velike razlike v položaju moških in žensk tudi v odnosu do »družbene veljave« besede. Tradicijska prepričanja so negativno vrednotila ženske zaveze, medtem ko so pri moškem spolu negativno vrednotene le zaveze spolno nezrelih posameznikov v obdobju adolescence in so navadno poimenovane kot *fantovske obljube* (gl. 95–101). Da je ženitev predstavljena kot pogodba s hudičem, smo našli le en primer:

104. *Kdor se oženi, se hudiču zapiše.* (1987, 1; 29487)

Prvi pokazatelj razlike v družbeni veljavi besede glede na spol izjavljalca v družbi je kvantiteta, kar se sklada s podobo sklepanja zvez, kot je izražena v paremijah; če so besedna dejanja moškega maloštevilna, so pri ženskah znatno številnejša, poleg

tega pa so razlike v določenih primerih preprosto poenostavljene na raven bioloških znakov (105):

105. *Kjer ni moškega glasa, niti ni mož besede.* (1934–1974, 2; 08805)
106. *Mož beseda, žena besednjak.* (1963, 1; 03448)
107. *Mož beseda – žena besednjak.* (1983, 1; 24243)

Genezo poštenega moža gre po paremijah iskati v zavezi, ki traja do smrti in jo mož potrjuje z vsakim dnem zvestobe ženi – zakonski stan torej nekako posredno daje veljavo in moč drugim besednim zavezam moškega kot besedodajalca:

108. *Povezan mož, krepak junak, razvezan mož – slabič za nič.* (1947, 1; 01817)
109. *Da se mož rodi z dnem, ko se poroči.* (2001, 1; 36836)

Sestavine, povezane s poroko imajo med obravnavanimi paremijami posebno mesto, saj poročni obred v svoji ritualni zgradbi vsebuje sklenitev besedne zaveze. V spodnji metafori je razkorak med pričakovanim (zaobljubljenim) stanjem pred poroko in dejanskim stanjem po poroki ponazorjen z metaforo vida:

110. *Pri poroki roke vežejo, po njej se pa oči odvežejo.* (1934–2000, 3; 08630)
111. *Pri poroki roke zvežejo, po poroki se oči odvežejo.* (1987, 1; 27540)

Metafora vezi se kot temeljna metafora potrjuje tudi v primeru zakonske zveze:

112. *Sákon je jekléno vesílo.* (1833–1999, 2; 00539)

Sklenjena zaveza pa se kaže kot enaka za oba udeleženca, ne glede na to, kdo sta:

113. *Staremu možu se priseže pred altarjem ravno taka ljubezen kakor mlademu.* (1987, 1; 30244)

Meščanstvo in plemstvo je v gradivu zbirke na več mestih prikazano kot izrazito negativno zlasti v odnosu do besednih zavez z nižjimi družbenimi sloji, npr. s kmečkim prebivalstvom. Zanje so značilne vse negativno vrednotene lastnosti, ki smo jih našli v paremijah o zavezah na drugi stopnji: gospoda ni usmiljena in trdno drži za besedo, ne daje »moških« besed, torej se danih obljub ne drži, v svojih obljubah pogosto pretirava in na koncu ne preide na dejanja, kar pomeni, da ostane le pri besedah. Kot kontrast se v pregovoru (116) kaže kmečki stan, ki pa drži svojo besedo in je v pregovornem gradivu predstavljen kot pravična protiutež krivičnosti višjih slojev.

114. *Vifoki gopjudi, veliki obeti.* (1789, 1; 00043)
115. *Gospofko je obetat, kmętovsko dershat.* (18. stol., 1; 04163)
116. *Tudi beseda gosposka ni vselej moška.* (1852–1859, 1; 19939)
117. *Obljubiti in storiti ni gosposki.* (1852–1859, 1; 20194)
118. *Gospoda streže na besedo ko prasica na govno.* (1934–1974, 2; 07986)
119. *Gospoda streže na besedo ko pes na kost.* (1974, 2; 07987)

4 Nekaj sklepnih misli

Odgovorili smo na uvodoma postavljeno vprašanje in prišli do ugotovitve, da nam v razpravi predstavljeni pristop lahko ponudi nove poglede na razmeroma znano gradivo.

Paremiološko gradivo se izkazuje za nenadomestljivo, saj omogoča prepoznavo in vsaj delno interpretacijo številnih zunajjezikovnih kontekstualnih dejavnikov, ki so v preteklosti spremljali rabo besednih zvez. Do teh dejavnikov ne moremo dostopati drugače kot s semantično analizo sestavin v zgradbi paremij. Ostaja vprašanje, ali lahko na klasificirano tematsko skupino paremij, ki govori o določenem folklornem žanru, gledamo kot na zbir žanrskih napotkov, smernic in priporočil govorniku, torej kot na neke vrste »žanrski priročnik«, s katerim lahko govorec enkrat kot besedojemalec in drugič kot besedodajalec z »ustrezno« rabo žanra krmari med folklornosporazumevalnimi praksami skupnosti. Na vprašanje lahko z zadostno razčlenjenimi in gradivsko podprtimi kategorijami paremiološke klasifikacije odgovorimo pritrdilno, vendar dodajamo, da je treba rezultate tovrstnih analiz upoštevati le v okviru obširnejših raziskav, ki se ne opirajo izključno na en tip gradiva in lahko zaradi tega ponudijo celovitejšo predstavo o rabi žanra, omejeno na specifične lokalne skupnosti. Pomembno ostaja neodgovorjeno vprašanje, zakaj so se v zgradbah paremij ustalili ravno izpostavljeni kontekstualni dejavniki in v kakšnem odnosu so do ostalih kontekstualnih dejavnikov konkretnih govornih uresničitev posamičnih paremij.

Zahvala

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika* (P6-0088) ter projekta *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo* (J6-2579).

Viri in literatura

- Babič, Saša, 2015: *Beseda ni konj. Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Ethnologica – Dissertationes, 6). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612547660>.
- Babič, Saša, 2022: Raziskovanje paremioloških enot in nastajanje znanstvene zbirke pregovorov v okviru Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. *Slavistična revija* 70/3, 289–298. DOI: <https://doi.org/10.57589/srl.v70i3.4019>.
- Babič, Saša; Voolaid, Piret, 2023: A Sociocultural View of Estonian and Slovenian Proverbs on Alcohol and Drinking. *Folklore* 134/3, 370–394. DOI: <https://doi.org/10.1080/0015587X.2023.2175972>.
- Bauman, Richard, 1984: *Verbal art as performance*. Long Grove: Waveland Press.
- Bauman, Richard; Briggs, Charles L., 1990: Poetics and Performance as Critical Perspectives on Language and Social Life. *Annual Review of Anthropology* 19, 59–88.
- Ben-Amos, Dan, 1993: "Context" in Context. *Western Folklore* 52/2–4, 209–226.
- Dundes, Alan, 1980: *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press.
- Grimes, Ronald L., 2010: *Beginnings in Ritual Studies*. Waterloo: Ritual Studies International.
- Grzybek, Peter, 1994: Foundations of Semiotic Proverb Study. V: Mieder, Wolfgang (ur.), *Wise Words: Essays on the Proverb*. New York, London: Garland Publishing, 31–71.

- Grzybek, Peter, 2014: Semiotic and Semantic Aspects of the Proverb. V: Hrisztova-Gotthardt, Hrisztalina; Varga, Melita Aleksa (ur.), *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. Warsaw, Berlin: de Gruyter, 68–111.
- Huzjan, Vanja, 2024: Ethnological Analysis of Lexeme 'otrok' (Child) in the Collection of Slovenian Paremiological Units on Clarin.si. V: Babič, Saša; Jakop, Nataša; Mrvič, Rok (ur.), *Paremiologija med tradicijo in sodobnostjo/Paremiology between tradition and innovation*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 151–179. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610508861_10.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2011: *Živa pripoved v zapisu. Kontekst, tekstura in prekodiranje pripovedi Tine Kravanja iz Bavšice*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Ethnologica – Dissertationes, 3). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612543518>.
- Jakobson, Roman, 1989: *Lingvistični in drugi spisi*. Ljubljana: ISH (Studia humanitatis).
- Jakobson, Roman O.; Bogatyrev, Petr G., 1971 [1929]: Fol'klor kak osobaja forma tvorčestva [Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens]. V: Bogatyrev, Petr G. (ur.), *Voprosy teorii narodnogo tvorčestva*, 369–383. Moskva: Iskusstvo.
- Karasik, Vladimir I., 2016: Komissiv kak postupok: lingvokul'turnye karakteristiki. *Žanry reči* 14/2, 56–66. DOI: <https://doi.org/10.18500/2311-0740-2016-2-14-56-66>.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara, 1973: Toward a Theory of Proverb Meaning. *Proverbium* 22, 821–827.
- Krikmann, Arvo, 1984 [1974]: On Denotative Indefiniteness of Proverbs. *Proverbium* 1, 47–91.
- Kržišnik, Erika, 2005: Frazzeologija v luči kulture. V: Stabej, Marko (ur.), *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 67–81.
- Levkievskaja, Elena E., 2004: Kukiš. V: Tol'stoj, Nikita I. (ur.), *Slavjanske drevnosti* III. Moskva: Meždunarodnye otnošenija, 26–27.
- Meterc, Matej, 2017: *Paremiološki optimum. Najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Lingua Slovenica, 10). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610504153>.
- Meterc, Matej, 2020–: *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*. Spletna objava na portalu Fran.si. Na spletu: <https://fran.si/216> (dostop 12. 2. 2024).
- Rothenbuhler, Eric W., 2016 [1998]: *Ritualno komuniciranje: od vsakdanje konverzacije do medijsko posredovane ceremonije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in ZRC SAZU (Theoria).
- Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9616358316>.
- Stanonik, Marija, 2015: Slovenski pregovori kot kulturna dediščina. *Traditiones* 44/3, 171–214. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2015440309>.
- Telija, Veronika N., 1996: *Russkaja frazeologija. Semantičeskij, pragmatičeskij i lingvokul'turološki aspekti*. Moskva: Škola Jazyki russoj kul'tury.
- Turner, Victor, 1991 [1969]: *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Ithaca (NY): Cornell University Press.
- van Gennep, Arnold, 1960 [1909]: *The Rites of Passage [Les rites de passage]*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wolfgang Mieder, 2004: *Proverbs: A Handbook*. Westport (CT), London: Greenwood Folklore Handbooks.